

===== Tóth Eszter – Pap Péter István =====

/// Béke: harc, mozgalom, papság, propaganda, tér

E számunk elé

*Ma háború van, holnap béke
de mikor lesz már ennek vége
Ma béke van és holnap háború
az ember szíve mégsem szomorú*

(Kontroll Csoport, 1983)

Egy szaktudományos folyóirat tematikus lapszámának tervezése és kivitelezése élvezetes, izgalmas, hosszú távú szakmai feladat. A szerkesztőség merít a történettudományban eddig kevésbé feldolgozott, a szélesebb érdeklődésre jó eséllyel számot tartó témákból. Így történt ez idén januárban is, amikor az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) és a Vera & Donald Blinken Open Society Archivum (OSA) együttműködésében létrejött *Béketér – A független Dialógus-béke-csoport* című kiállítás kurátorai megkeresték lapunkat a kooperáció lehetőségével. Az azóta eltelt bő fél év közéleti változásai a Levéltár és a *Betekintő* mindennapjait is átalakították – ennek eredménye egy, a tematikus lapszámban vendégként helyet kapott forrásközlés/segédlet. Ugyanakkor a kutatómunka, a lapszerkesztés és tudományos érdeklődés autonóm szempontjait nem írták, nem írhatják felül a (mégoly legitim) külső elvárások és a közéleti hullámverések: béke-lapszámunkat a tervezett időben az olvasók elé tárjuk.

A háború és béke kérdése a tematikus lapszám tervezésekor kiemelt téma volt a közéletben. A béke (-harc, -mozgalom, -papság, -propaganda) mint kutatási kérdés a szovjet típusú rendszer politika-, ideológia-, társadalom- és egyháztörténete szempontjából evidens megközelítés, de megítélésünk szerint a jelenkortörténet szemszögéből még nem kaptak kellő figyelmet – annak ellenére sem, hogy háború és béke kérdése egyidős az emberi civilizáció történetével. A második világháború végétől és az atomkorszak kezdetétől ugyanakkor mindez élesebb és határozottabb kontúrokat öltött, hiszen az emberiség teljes, háború következtében történő kipusztulása is felkerült a képzelet horizontjára. Ezzel párhuzamosan katonai-ideológiai

tömbök, államok, társadalmak és egyes egyének is előszeretettel pozicionálták magukat ebben a kérdésben 1945 után, gyakran hatalmi célok érdekében. Az, hogy a béke kifejezés mit is jelent, konkrét kontextus kérdése. Kinek a békéje? Kik közötti béke? Milyen béke? Ki mit tehet a békéért? S ugyanazt a békét hirdeti-e a hatalom, mint amit a civil társadalom ágensei?

Erről való gondolkodásunkkal párhuzamosan zajlott az ÁBTL és a Blinken OSA Archivum együttműködésében a *Béketer – A független Dialógus-békecsoport* című kiállítás tervezése, mely további ihletforrást és egy együttműködési lehetőséget is kínált a tematikus számnak. A 2026. június 18-án a Centrális Galériában megnyílt kiállítás (design: Szalay Péter, szakmai partner: Central European University [CEU] Department of Political Science) az 1980-as évek Magyarországnak egy különleges, alulról jövő kezdeményezését, a független Dialógus-békecsoport történetét mutatja be. A kurátorok – Zsámboki Miklós (Blinken OSA Archivum), Tóth Eszter, Viszket Zoltán (ÁBTL) – nemzetközi és hazai kontextusba ágyazva próbálták bemutatni a csoport rövid történetét. A kiállítás felépítése figyelembe vette tevékenységük színtereit, és azon keresztül mutatta be, milyen mozgástere lehetett egy alulról jövő békemozgalomnak az 1980-as évek Magyarországnak: a magánszférától kezdve a hivatalos együttműködésekén át a közterekig bezárólag. A kiállítás egyik apropóját adta, hogy 2024–2025-ben Kassai Melinda az ÁBTL-nek ajándékozta az általa őrzött Dialógus-iratokat (ÁBTL III. Levéltár 1.42. A Dialógus békecsoport iratai, 1979–1992). A kiállításon egymás mellé kerültek az ÁBTL-ben őrzött állambiztonsági és magániratok, a Blinken OSA Archivumban őrzött dokumentumok, párbeszédbe hozva így az állambiztonsági jelentéseket és nyugati értesüléseket, az állami propagandát és a Dialógus-csoport iratait. A kiállítás megpróbált túllépni a levéltári források hagyományos bemutatásán, miután a kizárólag szöveges dokumentumokból ismert, végül meg sem valósult akciók megjelenítésében a mesterséges intelligencia is segítséget nyújtott. A kiállítás olyan kérdésekre fókuszált, mint hogy lehet-e a béke mindenkit összekötő, őszinte vágy, vagy óhatatlanul különböző politikai célokat kiszolgáló eszközzé válik; hittek-e a csoport tagjai a béke kiharcolásában, vagy a független politikai cselekvés lehetősége hajtotta őket? A *Betekintő* 2026. évi 3. száma, „dialógusban” a kiállítással, ennél is szélesebb merítéssel arra keresi a választ, hogy a 20. század második felének Magyarországnak miként használták a béke fogalmát, mit értettek alatta, kivel/mivel szegezték szembe, milyen civil gyakorlatok társultak hozzá, milyen manipulációs célokat szolgált, vagy éppen milyen mélyebb társadalmi igények váltak kifejezhetővé e gyakran használt és átpolitizált fogalom segítségével.

Kulcsszavak

=====

kiállítás, szerkesztőség, tájékoztató, Történeti Levéltár